

Recenzija

Jelenc, Z. Vseživljenjskost učenja in izobraževanje odraslih.

Nova Gorica: Založba EDUCA, Educa Izobraževanje Nova Gorica, 2016.

O knjigi dr. Zorana Jelenca *Vseživljenjskost učenja in izobraževanje odraslih*, ki je izšla konec decembra 2016, bi lahko zapisali, da je aktualna, večrazsežnostna ali kar vseobsegajoča. Izšla je ravno v času, ko v Sloveniji posodabljammo veljavne zakone na področju vzgoje in izobraževanja, v tem okviru še posebej pomembna Zakon o izobraževanju odraslih in krovni Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja. Kdor jo bo odprl, bo v njej našel smernice za urejanje sistema vzgoje in izobraževanja ali, bolje rečeno, za uveljavitev vseživljenjskosti učenja. Ponuja tehtno izhodišče in referenčni okvir za presojanje in sprejemanje odločitev. S strokovnega vidika jo lahko označimo kot temeljno delo, v katerem so opredeljeni vsi ključni pojmi, relacije in kronološki pregled dokumentov, ki so povezani s konceptom vseživljenjskega učenja. V tem pogledu je namenjena zaposlenim v izobraževanju, služi lahko kot študijsko gradivo študentom pedagogike in andragogike ter tistim, ki si pridobivajo pedagoško-andragoško izobrazbo. Pojma vseživljenjskost učenja in izobraževanje odraslih obravnava teoretsko poglobljeno – skozi perspektive različnih svetovnih in domačih avtorjev, hkrati pa ju misli v njuni zgodovinski in sodobni politični pojavnosti ter tudi prihodnosti. Zajema in opredeljuje tudi druge pojave, ki so z njima povezani, ter opozarja na odprta politična in strokovnoterminološka vprašanja. Pripadajoče pojme razvršča po načelu nadrednega in podrednega. Tako tudi izobraževanje odraslih, ki ga umešča znotraj vseživljenjskega učenja kot njegov najobsežnejši in najbolj raznorodni, ne pa identičen pojav.

Krovni pojem je učenje

Krovni pojem, trdi avtor, je učenje. Razume ga kot antropološko danost ali dejstvo, ki ima mnogo različnih podob, vse pa povezuje to, da gre pri učenju za aktivno konstrukcijo smisla, ki poteka v živi vseživljenjski interakciji posameznika z okoljem, v katerem živi. A pri učenju ne gre le za kognitivno, temveč tudi za čustveno in volitivno spreminjanje. V tem pogledu pojem učenje zajema tako vzgojo kot izobraževanje. *Izobraževanje je v razmerju do učenja ožji pojem*, ki zajema predvsem družbeno načrtovano dejavnost, ki je v celoti namembna. Tudi vzgoja je v razmerju do učenja ožji pojem, enakovredna pa je izobraževanju, pri čemer je izobraževanje usmerjeno predvsem v pridobivanje znanja in spretnosti, medtem ko gre pri vzgoji za načrtno vplivanje na razvoj navad in vrlin. Učenje je posamezniku imanentno – je dejavnost, skozi katero se posameznik uresničuje na različnih področjih življenja in v različnih družbenih kontekstih. Proces učenja je proces spraševanja in samospraševanja, raziskovanja, uporabljanja domišljije, poskušanja in preskušanja – zato je posameznik konstruktor svojega znanja in spoznanja, hkrati pa skozi učenje in delovanje ustvarja in spreminja tudi resničnost samo. S konstruktivističnega vidika ne gre toliko za dodajanje, temveč in predvsem

za konstrukcijo in rekonstrukcijo usvojenega in spoznanega. Če učenje razumemo tako, lahko širše in različno razumemo tudi naravo, obliko(e) ter nastajanje sistema vzgoje in izobraževanja. Pri tem je ključno vprašanje, čemu naj ta služi – kakšna je vizija skupnosti, katere so temeljne vrednote in načela skupnosti, kakšen je položaj ljudi – kako se lahko osebnostno uresničujejo in kako so udeleženi v razvoju skupnosti. To se kaže tudi v položaju in vlogi učenca v kurikulumu – v smislu, zakaj, kdaj, kaj in kako se (lahko) nekdo uči. V tem referenčnem okviru Jelenc podaja in razčlenjuje različne opredelitve vseživljenjskosti učenja, znotraj tega pa tudi izobraževanja odraslih, in se do njih tudi kritično opredeljuje.

Za Jelenca je vseživljenjskost učenja integrativen koncept, ki zajema vso kontinuiteto, vso širino in vso globino učenja v življenju. Zavzema se za njegovo pospeševanje in udejanjenje v političnih strategijah in normativnih dokumentih. V tej zvezi vpelje izraz »skupna hiša vsega izobraževanja«.

Izobraževanje odraslih v skupni hiši vsega izobraževanja

Jelenc v svoji knjigi postavlja jasno strukturo vseživljenjskega učenja in s tem kaže tudi na njegovo večrazsežnost. Meni, da bi se ta morala zrcaliti tudi v vzgojno-izobraževalnem sistemu, in hkrati kritično ugotavlja, da v realnosti ni tako. Že z naslovom bralca opozarja, da *vseživljenjsko učenje in izobraževanje odraslih nista identična pojma*, čeprav se, kakor navaja pozneje v razpravi, tako neredko razume. Prav tako opozarja na pomembne ločnice med pojmom vseživljenjsko učenje in vseživljenjsko izobraževanje, pri čemer izhaja iz različnih opredelitev učenja in izobraževanja.

Razsežnosti vseživljenjskega učenja je mogoče obravnavati na ravni njegove življenjske kontinuitete – kot pravi – *od zibelke do groba* (angl. life-long learning). Z vidika vzgojno-izobraževalnega sistema pa ga ločuje na začetno in nadaljevalno. *Začetno* je povezano z obdobjem otroštva in mladostništva, poteka pa prvenstveno v vrtcu in šoli, seveda tudi v drugih okoliščinah, ki imajo bolj ali manj jasno izražen namen vzgojno-izobraževalnega vplivanja. *Nadaljevalno* pa je vse učenje, ki ga nekdo opravi po tem, ko je končal šolanje, in ga v tem smislu lahko razumemo kot izobraževanje odraslih. Znotraj kontinuitete Jelenc opredeljuje tudi navpično dimenzijo, pri kateri ločuje *temeljno* in *nadaljnje* izobraževanje. Temeljno in nadaljnje izobraževanje v kontekstu formalnega izobraževanja pomeni pridobivanje višjih stopenj izobrazbe, razen tega pa tudi vsako spopolnjevanje znanja in spretnosti. To izobraževanje ni omejeno na začetno, ampak se odvija tudi v polju nadaljevalnega izobraževanja odraslih. Na podlagi različnih raziskav opozarja, da je udeležba v izobraževanju odraslih povezana s stopnjo izobrazbe (bolj izobraženi se vključujejo pogosteje), pa tudi z ekonomsko neenakostjo v družbi. Kjer so neenakosti majhne, je večja tudi udeležba v izobraževanju odraslih, hkrati pa je za te države značilno, da so razlike v pismenosti med prebivalstvom majhne. Ko primerjamo prebivalstvo z nižjimi ravnmi izobrazbe po pismenosti, se pokaže, da je ta v splošnem višja v državah, kjer je izobraževanje odraslih bolj dostopno in množično. Pomembno pozornost avtor namenja *ranljivim skupinam odraslih*, predvsem v

poglavjih o dostopnosti in udeležbi v vseživljenjskem učenju. Širina in raznolikost potreb po učenju in izobraževanju sta še posebej značilni za odrasle, zato morajo biti možnosti za učenje organizirane tako, da učenje spodbujajo in omogočajo. *Izobraževanje odraslih je enakovredna sestavina vzgojno-izobraževalnega sistema ali, boljše rečeno, vseživljenjskega izobraževanja.* Jelenc podaja shemo, ki jo imenuje Skupna hiša vsega izobraževanja; ta se od tradicionalnih shem razlikuje v tem, da enakovredno začetnemu in temeljnemu izobraževanju pod isto streho umešča tudi nadaljevalno in nadaljnje izobraževanje, specifične oblike izobraževanja odraslih, nenehno nadaljnje spopolnjevanje in učenje ter tekoče ugotavljanje in ocenjevanje znanja oziroma certifikatni sistem. V njej so zajeta načela integrativnosti vsega izobraževanja z upoštevanjem vseh različnosti obeh temeljnih prvin, načelo progresivnosti ali nadaljevalnosti izobraževanja, povezanosti formalnega in neformalnega, prehodnosti med različnimi področji izobraževanja – predvsem med splošnim in poklicnim izobraževanjem, upošteva uradno formalizirane in alternativne poti izobraževanja, povezuje izobraževanje, za katero je pristojna šolska sfera, in tisto, ki je v pristojnosti sfere dela in drugih.

To svoje videnje dopolnjuje s predstavitvijo *Strategije vseživljenjskosti učenja v Sloveniji*,¹ ki jo sestavlja deset strateških jeder, v katerih so povzeta vsa načela, o katerih avtor razpravlja tudi v knjigi. To so: (1) celostna sistemska ureditev in povezanost vsega učenja; (2) omrežje vseh možnosti in namembnosti učenja; (3) učenje v vsej širini življenja; (4) raznovrstnost, prožnost izpeljave učenja; (5) dostopnost učenja po meri osebe, ki se uči; (6) ključne kompetence za učenje in osebnostno rast; (7) učenje za uspešno in kakovostno delo ter za poklicno kariero; (8) učenje kot temeljni vir in gibalno razvoja skupnosti; (9) vse pridobljeno znanje je mogoče ugotoviti in potrditi; (10) osebam, ki se želijo učiti ali se učijo, ponuditi informacije in svetovalno pomoč. Razen tega pa navede tudi sveženj ukrepov, ki omogočajo izpeljavo strategije. Ti ukrepi so povezani z izboljševanjem in posodabljanjem vzgojno-izobraževalnih programov, učnih načrtov in katalogov znanja glede na prvine vseživljenjskosti učenja, z usposabljanjem strokovnih delavcev, razvojem različnih oblik, načinov in priznavanja učenja, oblikovanjem ustreznega normativnega okolja, financiranja in infrastrukture, krepitvijo nevladnega sektorja kot partnerja države, promocijo, raziskovanjem in razvojem ter upravljanjem področja vseživljenjskega učenja. Poudarja, da je *strategija vseživljenjskosti učenja steber vizije družbenega razvoja.*

Vseživljenjskost učenja v politiki in možnosti za uresničevanje zamisli

Uradna shema vzgoje in izobraževanja se od Jelenčeve razlikuje v tem, da je nadaljevalno izobraževanje izpuščeno iz osrednjega dela kot manj pomemben neopredeljen del, ki je dodan poglavitnemu sistemu. To se potrjuje tudi v celotnem

¹ To je že leta 2007 sprejelo ministrstvo za šolstvo in šport in so jo potrdili tudi vsi trije strokovni sveti. Dr. Zoran Jelenc je vodil delovno skupino, ki jo je pripravila. Delovno skupino je imenoval minister za šolstvo in šport. Podrobneje v Jelenc, Z. (ur.). (2009). *Strategija vseživljenjskosti učenja v Sloveniji*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport.

diskurzu izobraževalne politike. V tem kontekstu Jelenc kritično obravnava veljavno zakonsko ureditev in način upravljanja vsega izobraževanja. Argumentirano navaja največje pomanjkljivosti obojega, predvsem v smislu enakovrednosti in celovitosti izobraževanja. Tako iz zakonske ureditve izobraževanja kot iz modela upravljanja je razvidno, da se pojmovanje in obravnavanje izobraževanja v državi omejuje le na začetno izobraževanje.

Jelenc na več mestih v knjigi poudarja, da zahteva *uresničevanje vseživljenjskosti učenja spremembo sistema vzgoje in izobraževanja*. Uresničevanje vseživljenjskosti učenja se na ravni politik kaže najmanj na treh ravneh: v odločitvi za prestrukturiranje sistema vzgoje in izobraževanja, v spodbujanju in razvijanju celotnega izobraževalnega potenciala tudi zunaj vzgojno-izobraževalnega sistema ter v osrednji in dejavni vloga udeleženca izobraževanja. Vse to podkrepi s številnimi dokumenti, ki so se o tem oblikovali na mednarodni ravni, s čimer opozori na to, da je vseživljenjskost učenja globalen pojav, ki pa ga je treba premisliti tudi znotraj nacionalnih kontekstov. Zaradi tega Jelenc meni, da je vseživljenjskost učenja *zelo pomembno politično vprašanje*, do katerega se mora opredeliti čim večje število ljudi in mora o njem odločati tudi parlament. Z vidika izvršne oblasti pa gre za vladno vprašanje in vprašanje socialnih partnerjev. Ponuja tudi *model upravljanja vsega izobraževanja*, ki skozi ustrezne upravne, svetovalne in predstavniške organe omogoča, da je izobraževanje dostopno vsem skupinam prebivalcev. Jelenc poudarja, da mora država, podobno kot za začetno izobraževanje, prevzeti odgovornost tudi za nadaljnje izobraževanje – z ustrezno infrastrukturo in financiranjem. Ureditev teh vprašanj bi morali zagotoviti z ustrezno zakonodajo. Potrebujemo *krovni zakon o vseživljenjskosti učenja*, ki bi v zakonodajo prinesel novo kakovost, tako da bi zakonsko povezal vse vzgojno-izobraževalne dejavnosti – nadaljevalno z začetnim izobraževanjem.

Tretja razsežnost vseživljenjskosti učenja – globina

Jelenc je prepričan, da je treba temelje vseživljenjskosti učenja postaviti že v začetnem izobraževanju ali šolanju otrok in mladine ter jo povezati s sočasnim razvijanjem nadaljevalnega izobraževanja ali izobraževanja odraslih. To zahteva radikalne spremembe v učnih načrtih v začetnem izobraževanju na vseh stopnjah. Težišče se mora od transmisivnih modelov poučevanja premakniti h konstruktivističnim modelom učenja. Pri tem je pomembna socialna razsežnost učenja, ki temelji na enakovredni komunikaciji, v kateri je udeleženec subjekt, ne objekt izobraževanja. V učnih načrtih je treba spodbujati in razvijati učne strategije, vse vrste pismenosti in ustvarjalnosti ter posledično drugače opredeliti tudi izobrazbo, ki je večdimenzionalna in osebi omogoča, da se uči vse življenje in se tako uresničuje v odnosu z drugimi.

Vseživljenjskost učenja je treba proučevati ne le na ravni vsebin in njenega izhodiščnega namena, temveč tudi z vidika kompetenc, ki si jih udeleženci v tem procesu pridobivajo, in spodbujanja metakognitivnih procesov. Ob izobraževanju nastajajo številne oblike povezovanja – interdisciplinarno, kulturno, generacijsko raznolike skupine. Gre za *ustvarjanje in učenje dialoga v družbi* ter s tem za

spodbujanje načel strpnosti, razumevanja, sprejemanja in spoštovanja drugačnosti, mirno reševanje sporov, iskanje konsenza in družbenega sožitja ter ustvarjalnosti. To razsežnost, ki jo lahko izobraževanje načrtno goji in spodbuja, Jelenc označuje za globinsko (angl. life-deep) in kaže na družbenost učenja tudi v smislu vrednot. Ob tej dimenziji učenja postane razvidno, da znanje samo po sebi še ni vrednota, ki bi nujno prispevala k povezanosti in dobremu v družbi, temveč je to povezano z vprašanji etike. Nagovarja k povezovanju in globalnemu učenju, ki poudarja trajnost v gospodarstvu, družbenih odnosih in pri ohranjanju okolja. Obstaja realna nevarnost, da tudi pri izobraževanju in učenju začnejo nad trajnostmi in humanističnimi načeli prevladovati ekonomistična in druga storilnostno usmerjena in v posledicah razdiralna načela. Pri preprečevanju tega sta po mnenju avtorja zelo pomembna dva dejavnika – kako se do tega vprašanja opredeljuje stroka in kakšen odnos ima do tega politika.

Natalija Žalec